

Урок на тему:

**« Богдан Хмельницький – поборник української
незалежності чи королівський найманець у
боротьбі з польсько-шляхетським свавіллям»**

Підготувала

вчитель історії

Татьянич Любов Володимирівна

2014 рік

Тема уроку. Богдан Хмельницький – поборник української незалежності чи королівський найманець у боротьбі з польсько-шляхетським свавіллям.

Мета уроку: з'ясувати історичне значення діяльності Богдана Хмельницького, позитивні і негативні вчинки; навчити описувати діяльність видатних історичних діячів, давати їм об'єктивну оцінку, спираючись на власні знання та враховуючи зауваження товаришів, розвивати вміння аналізувати і критично ставитись до думок інших; виховувати повагу до героїчних постатей історії.

Тип уроку: урок закріплення знань та формування вмінь та навичок.

Вид заняття: урок – суд історії.

Навчально-методичне забезпечення:

Струкевич О.К., Романюк І.М., Пірус Т.П. Історія України: Підручник для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2008. – 272.іл.

Мокрогуз О.П., Єрмоленко А.О. Історія України. 8 клас. Плани-конспекти уроків. – Харків, 2008

Підготовчий етап.

Цей урок вимагає детальної підготовки, під час якої вчитель розробляє організаційно-методичне забезпечення: схеми роботи, пам'ятки учасникам судового слухання тощо.

На одному з попередніх занять учитель оголошує тему, дату його проведення, розподіляє ролі(суддя, прокурор, адвокат, свідки захисту, свідки обвинувачення, коло присяжних), видає інструктивні картки, надає список літератури.

1. Передумови, причини й початок Національно-визвольної війни. Перші перемоги Богдана Хмельницького у Національно-визвольній війні // Історія в школах України. – 2009. №1-2. – С.
2. Коляда І. Богдан Хмельницький. – Харків.:Фоліо, 2010. – 119 с.
3. Сорока Ю. Походи Богдана Хмельницького. – Харків.: Фоліо, 2011. – 119 с.
4. Гуржій О.І. 100 великих постатей і подій козацької України. – К.: Арій, 2008. – 464 с.
5. Костомаров М. Богдан Хмельницький. – К.: Веселка, 1992. – 93 с.

Хід уроку – суду історії.

I. Актуалізація опорних знань.

Вчитель. Про того, хто зображений на п'яти гривневій купюрі, написано багато історичних праць, романів, статей, про постать Хмеля знято не одну кінострічку. Богдана, як кожна історичну особистість, не оминула доля діаметрально протилежного ставлення: від надмірного уславлення до критичного підходу. Сьогодні наше завдання - це аналіз діяльності гетьмана та з'ясування його ролі і місця в історії України.

II. Закріплення знань, формування вмінь і навичок.

Секретар суду:

Увага! Розпочинаємо судове засідання. Сьогодні на судовому засіданні суду історії слухається справа гетьмана України Богдана Хмельницького, який народився 27 грудня 1595 року на хуторі Суботів, поблизу Чигирин, у родині чигиринського сотника Михайла Хмельницького. Навчався у Київській монастирській школі, потім вивчав польську та латинську мови у Львівській єзуїтській колегії. Брав участь у поході Сагайдачного на Москву 1618 року та у поході на Молдавію 1619-1620 рр., потрапив у полон до турків на 2 роки, після визволення служив як реєстровий козак у Чигиринському полку. 1647 року чигиринський підстароста Даніель Чаплинський напав на Суботів, вигнав сім'ю Хмельницького. Щоб повернути хутір у свою власність, Хмельницький звертався за допомогою до коронного гетьмана Миколи Потоцького та короля Владислава, але крім співчуття, нічого натомість не отримав. За підготовку до антипольського повстання був заарештований, але йому вдалося вирватись на волю. Наприкінці грудня 1647 року він вирушив разом із сином Тимошем на Запорозьку Січ, де як новообраний гетьман, почав підготовку до масштабного повстання проти польських шляхтичів та магнатів. Лідер Національно-визвольної війни 1648 – 1657 років та творець Української козацької держави – Гетьманщини. Через постійні зради кримського хана, був змушений укласти у 1654 році договір з Московією. Після укладення між Польщею та Московією у 1656 році сепаратного миру, гетьман заручився підтримкою Трансільванії та Швеції у боротьбі проти Польщі, але здобути перемоги над Річчю Посполитою союзникам не вдалося. Поразка українських військ наказного гетьмана А. Ждановича болісно була сприйнята хворим гетьманом. Він помер 27 липня 1657 р. у Чигирині.

Суддя: гетьману Богданові Хмельницькому судилося відіграти вагому роль в історії становлення української державності. Сподвижники називали його батьком, а вороги – обіцяли 200 тисяч злотих винагороди за голову гетьмана. На нашому судді ми маємо з'ясувати істину: хто ж Хмельницький – королівський найманець у боротьбу за владу проти польської шляхти, месник за особисті кривди чи герой, борець за свободу українського народу. До слухання запрошуються сторони обвинувачення та сторони захисту. Для обвинувачу вального слова запрошується прокурор.

Прокурор: Богдан Михайлович Хмельницький – класичний представник польського шляхетства, бо його батько перебував при дворі польського магната – польного гетьмана Станіслава Жулкевського на Львівщині, потім служив у чигиринського старости Яна Даниловича і займався осадництвом – заселенням нових поселень. Згодом він і сам стає підстаростою і чигиринським сотником, управляє замком, чинить суд, командує військом загоном. Беззаперечно у нього відсутні будь-які причини скаржитись на життя, а поготів піднімати повстання проти своїх покровителів, проти шляхетської системи Речі Посполитої. Навпаки, на зароблені від управлінської роботи кошти, батько гетьмана засновує хутір Суботів та слободу Новосельці, які підданий королівства Михайло зі своїм уже дорослим сином приймає участь у всіх військових походах Польщі, наприклад, на Московію, а Богдану тоді вже виповнилось 1618-1595=23 роки.

Після смерті батька 1620 року, який загинув завойовуючи Польщі молдавські землі, до речі, саме в результаті цього походу, Богдан потрапив у турецький полон, і якби він був таким собі пересічним рядовим реєстровим козачком, то не був би він викуплений матір'ю чи обміняний на турецьких бранців і, можливо, ми б і не знали, хто такий Богдан Хмельницький. Показовим є те, що у листі до польського короля гетьман писав: «Після того як мене Господь Бог з цієї неволі визволив, я завжди був при вірному віську Речі Посполитої».

Повернувшись з полону, Богдан як захисника знедолених та пригноблених селян та всіх невдоволених польською шляхетністю людністю, готувався до повстання та викорінення лядського духу з українських земель. Ще б пак! Ця деталь була б закономірними діями насиченою протилежностями біографії Хмеля. Але, він продовжував служити на благо Речі Посполитої у складі реєстрового козацтва та одержав королівський привілей 1646 року на володіння Суботовим. Щоб не бути голослівними, просимо заслухати наших свідків та їхні докази на підтримку твердження про те, що Хмельницький боровся не проти всієї

Польщі, а проти польської шляхти та магнатів, які відбирали в один одного власність.

Свідки обвинувачення.

Свідок перший. Богдан Хмельницький не брав участі у збройних конфліктах запорожців проти Речі Посполитої 1625, 1630, 1635 років, які виникали на ґрунті національного, релігійного, соціального гноблення українців, а також через прагнення не скорочувати козацький реєстр (козаків-найманців, що перебували на королівській службі і мали захищати державний кордон від турків, татар, бути складовою коронної армії Польщі. За це вони не сплачували податків, ставали самі собі панамі, з власною землею, військом ще й одержували заробітну плату з державної скарбниці).

Наш гетьман свого часу був писарем реєстрового козацтва.

Свідок другий. У квітні 1646 року Хмельницький мав аудієнцію у Владислава IV, який передав йому 2 привілейовані листи. У першому йшла мова про похід проти Османської імперії, у іншому – збільшення реєстру до 12 тис. козаків. Воно і не дивно, адже Річ Посполита використовувала козаків як талановиту військову силу у значних війнах і Хмельницький це добре розумів. Їх можна порівняти з середньовічними лицарями, які завжди залишалися васалами свого сеньйора – короля.

Під час другої зустрічі з королем 1647 року Владислав IV подарував майбутньому гетьману свою шаблю.

Свідок третій. В одному з перших листів до короля, що був написаний 12 червня 1648 року, після гучних перемог над коронною армією під Жовтими Водами й Корсунем, гетьман Хмельницький окреслив своє васальне становище, як «найнижчий підніжок і віропідданий» польського монарха і висловив «вірність підданства нашого з вірною лицарською службою...».

Свідок четвертий. Коронний гетьман М. Потоцький, а не король, отримавши звістку про козацьке повстання, вирішив придушити його, закликаючи місцеву шляхту вступити до карального війська. Владислав IV, навпаки, умовляв його не доводити справи до відкритої війни з козаками, а піти їм на поступки.

Свідок п'ятий. Хмельницький виявив велике задоволення, коли почув про вибір Яна Казимира польським королем. Ще 15 листопада 1648 року він писав до ймовірного претендента на корону: «Бачачи, що жадають іншого короля, ми навмисне вирушили з усім військом і похід... Просимо господа Бога, щоб ваша королівська милість зволив бути самодержцем...». Через 4 дні гетьману привезли від короля листи з наказом припинити війну і чекати королівських комісарів. Хмельницький одразу відійшов від Замостя назад в Україну.

Останнім часом гетьман діяв всупереч загальному бажанню народу. Повсталий люд вимагав, щоб він ішов на Польщу. Хмельницький був спроможний піти на Варшаву, нагнати страху на Річ Посполиту, примусити панів погодитись на найбільші поступки, але Хмельницький на це не наважився. Коли прибули королівські комісари, то у розмові з сенатором Адамом Кисілем, гетьман сказав: «...Хай би король був королем: щоби король карав шляхту, і дуків, і князів ваших. Вчинить злочин князь – відрубай йому голову, вчинить злочин козак – йому теж саме.... Не зостанеться жодного князя, жодного шляхтича на Україні, а хто з вас разом з нами хоче їсти хліб, той хай кориться війську запорозькому і не брикає на короля».

Свідок шостий. Хмельницький став ініціатором укладання невігідного для України Білоцерківського договору 1651 року. У процесі підписання перемир'я, люди, довідавшись, що скоротять козацтво та кордони козацької землі заявили: «Ти, гетьмане, ведеш переговори з ляхами і нас покидаєш, себе самого і старшину рятуєш, а нас знати не хочеш, віддаєш нас на биття палицями, під батоги, на палі, на шибениці!» Хмельницький власноруч поклав своєю булавою кількох сміливців, які висунулись вперед. Всі пани повертались у свої маєтки.

Прокурор. Ваша честь, наведені свідчення і докази обґрунтовано доводять, що Хмельницький боровся не проти короля, а проти польських панів, що стали некоронованими корольками Польщі, конкурентами королівській владі, послабивши вплив монарха на стан справ у державі. Нахабне пограбування батьківського хутора Данилом Чаплинський і неспроможність захистити свої права, перебуваючи в стані козацького шляхетства стало причиною Національно – визвольної війни. Варто пригадати те, що свого часу Северин Наливайко організував повстання після того як Брацлавський староста Адам Калиновський відібрав у нього землю; повстання Криштофа Косинського розпочалось через не допущення білоцерківським старостою Янушем Острозьким володіти землею, подарованою самим польським королем.

Суддя. Суд історії має бути справедливим та об'єктивним, тому до справи запрошується адвокат, надавши йому можливість виступити на захист свого підзахисного.

Адвокат. Слід зауважити, що до Хмельницького жоден гетьман не збирав 110 тисячну армію. У розмові з Адамом Кисілем гетьман казав: «...Визволю з лядської неволі весь народ руський... весь чесний народ допоможе мені по Люблін і Краків, а я від нього не відступлю. В мене буде двісті тисяч, триста тисяч війська. Не піду війною за кордони. З мене вистачить України, Поділля й Волині...» Від польських комісарів Хмельницький вимагав знищення унії, дати київському митрополитові місце

у сенаті, визнати існування Гетьманщини та зрівняти у правах із шляхтою козаків.

Війна Богдана з Річчю Посполитою була реальною загрозою існування шляхетського стану, тому 1649 році король оголосив і очолив посполите рушення шляхти.

Ненависть до польської шляхти була настільки величезною, що він заручався підтримкою інших ворогів українства – татар, турків; шукав підтримки у Московії, Швеції, Молдовії, Трансільванії.

Суддя. Вислухавши сторони обвинувачення та захисту, суд історії постановляє : «Вважати незаперечним те, що Богдан Хмельницький є визначним діячем національно-визвольної війни українського , геніальним військовим тактиком і стратегом, талановитим дипломатом».

III. Підсумок уроку.

Учитель підводить підсумок уроку, аналізує, чи була досягнута мета уроку – з'ясування історичного значення діяльності Богдана Хмельницького, оцінює діяльність учнів.

IV. Домашнє завдання.

1. Скласти психологічний портрет Богдана Хмельницького.
2. Відшукати інформацію про соратників гетьмана.
3. Відповісти на питання. У чому полягала військова майстерність Хмеля.